

МӘДЕНИ МҰРА
ғылыми журнал

КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ
научный журнал

CULTURAL HERITAGE
science journal

ISSN: 2708-3365

№ 4 (103)

Астана
2023

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

СЫДЫҚОВ Айбек Жексеналыұлы	– PhD докторы (алқа төрағасы) (Қазақстан)
ИБРАЕВА Ақмарал Ғосманқызы	– алқа төрағасының орынбасары, Қазақстан ұлттық жаратылыстану ғылымдары академиясының академигі, тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
ТАЙМАҒАМБЕТОВ Жәкен Қожахметұлы	– ҚР ҰҒА академигі, тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
САМАШЕВ Зайнолла Самашұлы	– тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
АЙМҰХАМБЕТ Жанат Әскербекқызы	– филология ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
ҮМІТҚАЛИЕВ Ұлан Үмітқалиұлы	– тарих ғылымдарының кандидаты (Қазақстан)
МЕРЦ Виктор Карлович	– тарих ғылымдарының кандидаты (Қазақстан)
ЖАБАҒИН Мақсат	– тарих ғылымдарының кандидаты (Қазақстан)
БИҒОЖИН Ұлан Зейноллаұлы	– PhD докторы (Қазақстан)
САБИТОВ Жаксылық	– PhD докторы (Қазақстан)
ДЮПЮЙ Пауло	– PhD докторы (Қазақстан)
ҚАРА Әбдуақап	– доктор, профессор (Түркия)
ШАМИЛЬОГЛУ Юлай	– PhD, профессор (АҚШ)
АЙТПАЕВА Гулнара Амановна	– филология ғылымдарының докторы, профессор (Қырғызстан)
РАДИВОЖЕВИЧ Мильяна	– PhD, қауымдастырылған профессор (Ұлыбритания)

EDITORIAL BOARD:

Aibek Sydykov	– Doctor PhD (Chairman of the editorial board) (Kazakhstan)
Akmaral Ibrayeva	– Deputy chairman of the editorial board, Doctor of historical sciences, professor, Academician of the National Academy of Natural Sciences of Kazakhstan (Kazakhstan)
Zhaken Taimagambetov	– Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of NAS RK (Kazakhstan)
Zainolla Samashev	– Doctor of Historical Sciences, (Kazakhstan)
Zhanat Aimukhambet	– Doctor of Philology, Professor (Kazakhstan)
Ulan Umitkaliev	– Candidate of Historical Sciences (Kazakhstan)
Victor Merts	– Candidate of Historical Sciences (Kazakhstan)
Maxat Zhabagin	– Candidate of Historical Sciences (Kazakhstan)
Ulan Bigozhin	– PhD (Kazakhstan)
Zhaxylyk Sabitov	– PhD (Kazakhstan)
Paula Dupuy	– PhD (Kazakhstan)
Kara Abdulvahap	– Doctor, professor (Turkey)
Uli Shamiloglu	– PhD, professor (USA)
Gulnara Aitpaeva	– Doctor of Philology, Professor (Kyrgyzstan)
Radivojevic Miljana	– PhD, Associate professor (UK)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

СЫДЫКОВ Айбек Жексеналыевич	– PhD доктор (председатель коллегии) (Казахстан)
ИБРАЕВА Акмарал Госмановна	– заместитель председателя коллегии, Академик Казахстанской национальной академии естественных наук, доктор исторических наук, профессор (Казахстан)
ТАЙМАГАМБЕТОВ Жакен Кожаметович	– ҚР ҰҒА академигі, тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
САМАШЕВ Зайнолла Самашевич	– доктор исторических наук, профессор (Казахстан)
АЙМУХАМБЕТ Жанат Аскербековна	– доктор филологических наук, профессор (Казахстан)
УМИТКАЛИЕВ Улан Умиткалиевич	– кандидат исторических наук, профессор (Казахстан)
МЕРЦ Виктор Карлович	– кандидат исторических наук, профессор (Казахстан)
ЖАБАГИН Максат	– кандидат исторических наук, профессор (Казахстан)
БИГОЖИН Улан Зейноллаулы	– PhD доктор (Казахстан)
САБИТОВ Жаксылык	– PhD доктор (Казахстан)
ДЮПЮЙ Пауло	– PhD доктор (Казахстан)
КАРА Абдуакап	- Доктор, профессор (Турция)
ШАМИЛЬОГЛУ Юлай	– PhD, профессор (США)
АЙТПАЕВА Гулнара Амановна	- доктор филологических наук, профессор (Кыргызстан)
Радивожевич Мильяна	- PhD, ассоциированный профессор (Великобритания)

МАЗМҰНЫ / CONTENT / СОДЕРЖАНИЕ

Этнология / Ethnology / Этнология

<i>Артықбаев Ж.О.</i> "Бап тәңірі" - Орталық Азия халықтарының руханият және дүниетаным ескерткіші <i>Artykbayev Zh.O.</i> "Bap tengri" is a monument to the spirituality and worldview of the peoples of Central Asia	
<i>Артықбаев Ж.О.</i> "Бап тенгри" - памятник духовности и мировоззрения народов Центральной Азии.....6	6
<i>Ибадуллаева З.Ө.</i> Қазақ этномәдениетінің белгілер жүйесіндегі "сүйек" ұғымының орны <i>Ibadullayeva Z.O.</i> The meaning of the concept of "bone" in the symbolic system of kazakh ethnoculture	
<i>Ибадуллаева З.О.</i> Значение понятия "кость" в знаковой системе казахской этнокультуры.....15	15
<i>Мамедова И.Г.</i> Сефевидтер дәуіріндегі кофеханалар тарихы (тарихи-этнографиялық зерттеу) <i>Mammadova I.G.</i> Coffeehouses of the Safavids period (historical-ethnographic research)	
<i>Мамедова И.Г.</i> Кофейни эпохи Сефевидов (историко-этнографическое исследование).....27	27
<i>Магеррамова С.С.</i> Қарабақ жылқысы <i>Magerramova S.S.</i> Garabakh horses	
<i>Магеррамова С.С.</i> Гарабахские лошади.....35	35
<i>Алиев А.Т.</i> Грузиялық әзірбайжандардың аға буын өкілдерімен қарым-қатынасы (XIX-XX ғасыр басы) <i>Aliyev A.T.</i> Attitudes towards aksakals and aghbircheks among Georgian azerbaijanis (early XIX-XX centuries)	
<i>Алиев А.Т.</i> Отношение к мужчинам и женщинам старшего поколения у азербайджанцев Грузии (XIX - нач. XX вв.).....47	47
<i>Атдаев С. Дж.</i> Түрікмендердің дәстүрлі астық сақтау жолдары <i>Atdaev S.J.</i> Traditional ways of storing grain in turkmen	
<i>Атдаев С. Дж.</i> Традиционные способы хранения зерна у туркмен.....58	58
<i>Аманова Б. Т.</i> Қарабақ халқының үйлену тойы туралы (халық жазушысы Әли Велиевтің шығармалары негізінде) <i>Amanova B.T.</i> About the wedding ceremony of Karabakh people (based on the works of national writer Ali Veliyev)	
<i>Аманова Б. Т.</i> О свадебном обряде карабахцев (по произведениям народного писателя Али Велиева).....71	71
<i>Оспанова А.К., Шораев Б.К.</i> Қазақстанға депортацияланған Қырым татарларының тарихы: архив деректері негізінде талдау <i>Ospanova A.K., Shoraev B. K.</i> History of Crimean tatars deported to Kazakhstan: analysis based on archived data	
<i>Оспанова А.К., Шораев Б.К.</i> История Крымских татар, депортированных в Казахстан: анализ на основе архивных данных.....82	82
<i>Билялова Г.А.</i> XIX-XX ғасырлардағы алматылық қазақтар: тарихи талдау <i>Bilyalova G.A.</i> Almaty kazakhs of XIX-XX centuries: historical analyse	
<i>Билялова Г.А.</i> Казахи Алматы XIX-XX века: исторический анализ.....103	103
Қазақстан музейлері/ Museums of Kazakhstan/ Музеи Казахстана	
<i>Рахатова Ж.Т.</i> Шығыс Қазақстан облыстық сәулет-этнографиялық және табиғи-ландшафтық музей-қорығының Солжағалық кешені <i>Rakhatova Zh.T.</i> The Left-Bank complex of the East Kazakhstan Regional Architectural, Ethnographic and Natural Landscape Museum-Reserve	
<i>Рахатова Ж.Т.</i> Левобережный комплекс Восточно-Казахстанского областного архитектурно-этнографического и природно-ландшафтного музея-заповедника.....114	114
Тұлғалар/ Personality/ Персоналии	
<i>Ибадуллаева З.Ө.</i> Ә.Т. Төлеубаев - ғылым жолындағы ұстазым.....122	122
Хабарлар/ News/ Хроники	
<i>Әжіғали С.Е., Әшім Б.Ә.</i> Қазақ этнографиялық ескерткіштану академиялық орталығының ашылу.....124	124

Ибадуллаева З.Ө.¹

¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Астана қ., Қазақстан
e-mail: ibadullaeva.72@mail.ru

ҚАЗАҚ ЭТНОМӘДЕНИЕТІНІҢ БЕЛГІЛЕР ЖҮЙЕСІНДЕГІ "СҮЙЕК" ҰҒЫМЫНЫҢ ОРНЫ

Аңдатпа. Қазақ этнографиясындағы «сүйек» ұғымы көп қырлы құбылысты қамтиды. Қазақта сүйекті қадірлеу, қастерлеу салты ерте замандардан қалыптасқан. Сүйектің өзіндік болмыс-бітімі әдет-ғұрып, салт-дәстүрлерде, қолөнерде, халықтық емдеу тәсілдерінде және ұлттық ойындарда даралануы табиғат пен халық (этнос) арасындағы заңдылық. Мұндай этномәдени ерекшеліктерге мән беріп, оларды жан жақты қарастыра отырып саралау ғылыми мақаланың барысында орын алды. Мақаланың да басты мақсаты – «сүйек» ұғымының қазақ этномәдениетінде алатын орнын, оның зерттелу мәселелері мен қазақ этномәдениетіндегі белгілік жүйелеріндегі рөлін, атап айтқанда сүйек ұғымының ата-тек, шығу тегі мәселесімен байланыстылығын, жан-жануарлар сүйектерінің фетиштік сенімдегі орны мен сүйек атаулыға қатысты әдет-ғұрыптар мен наным-сенімдердің семантикалық мән-мағынасын саралау болып табылады.

Мақаланы жазу барысында қазақ халқының әдет-ғұрып, салт-дәстүрлеріндегі, сондай-ақ тектік, болмыстық белгілер жүйесіндегі сүйектің орнын XIX ғасырдың екінші жартысы мен бүгінгі ел арасындағы қазақи болмыстағы әртүрлі белгілермен салыстырыла отырып, зерттеу еңбектерімен байланыстырылып зерделенеді.

Қазақи болмыстағы «сүйек» ұғымы этномәдениеттің тұтас бейнесі мен ерекшелігін құрайтын, сондай-ақ оның ішкі құрылымдары мен қызметтік аясындағы өзара байланыстары, соның ішінде әдет-ғұрып, салт-дәстүр, наным-сенімдер жүйесі мен қолөнер мәселелерінде алатын орны қазақ халқының дәстүрлі мәдениетінің бірден-бір символы болып табылады.

Кілт сөздер: этнос, «сүйек», этнография, әдет-ғұрып, салт-дәстүр, «сүйек жаңғырту», «сүйек шатыс».

Дәйексөз үшін: Ибадуллаева З.Ө. Қазақ этномәдениетінің белгілер жүйесіндегі "сүйек" ұғымының орны // Мәдени мұра. 2023. №4 (103). 15-26 б.(қаз.)

DOI:<https://doi.org/10.47500/2023.v16.i4.02>

Кіріспе

«Сүйек» ұғымының қазақ этномәдениеті белгілер жүйесіндегі этнографиялық мәнін ашу үшін, ең алдымен «сүйек» атауына және «сүйек» сөзінің шығу тәркіне мән берген жөн. Сүйекті – зат, әрі ол адам мен хайуанаттар денесінің қаңқасы ретінде білеміз. Қазақи дүниетанымда сүйекке қатысты әртүрлі сөз тіркестері мен кәсіп иелері де аталған. Тіліміздегі «сай-сүйек», «сүйек-саяқ» қазақ халқының тұрмысындағы бұйымдарға сүйектен бедерлеп ою-өрнек салу, халқымыздың ертеден келе жатқан көркем өнерінің бір түрі. Сүйектен ойып өрнек салушылар «сүйекші», «шебер» аталды. Сүйекпен ағаш бұйымдардың бетін, аттың ертұрманын, ат әбзелдерін, сондай-ақ музыкалық аспаптардың бетін безендірді.

Қазақ халқында сүйекті қадірлеу, қастерлеу салты ерте замандардан қалыптасқан. Сондықтан бақи дүниеге сапар шеккен адамның мәйітін туған жеріне, кіндік қаны тамған жерге әкеліп жерлегенді жөн көрген. Жаугершілікте қаза болған жауынгерлердің сүйегін «қорлайды» деп жат жерде қалдырмай, мәйітін киізбен орап, туған жердің топырағына әкеліп қоятын рәсім болған. Төтенше жағдай туып, сүйекті түгел әкеле алмаса, бір саусағының сүйегін алып келген (Шокпарұлы, 2007: 28). Сол сияқты қариялар жөн сұрасқанда бір-бірінен «сүйегің кім?» – деп сұраған. Көңіл жақын, жекжат адамдар кейінгі ұрпақ суысып кетпесін деп, бір-бірімен қыз алысып, қыз беріп отырған. Оны «сүйек жаңғырту» деп атаған.

Қаза болған адамның мәйітін, яғни адам сүйегін жер-бесікке тапсырар алдында жаназасын шығармай тұрып, тазалап жуындырады. Осы рәсімді «сүйекке кіру», «арулау» деп атайды.

Оны марқұмның тірі кезінде бірге жүріп, біте қайнасқан жақын жолдас-жоралары мен жанашыр ағайын-туыстары атқарады. Осыны «сүйекке түсу» деп атайды. Сондай-ақ ел ішінде ерсі, оғаш қылығымен көзге түсіп, жұртын ұятқа қалдырған адамды «сүйекке таңба салды» деп, ел ішінен шеттеткен. Керісінше ел ішінде қадірі бар, жаны жайсаң, ел ішіндегі мейірімділігі мен адамгершілігі бір төбе адамды «сүйегі асыл екен» деп мадақтаған.

Материалдар мен әдістер

Зерттеудің негізгі ұстанымдары бірнеше әдістер арқылы талданды. Бірінші, салыстырмалы-тарихи әдіс: тарихи бірізділікті сақтай отырып, «сүйек» ұғымының қазақ этномәдениетіндегі функциональдық қызметтері және оған қатысты негізгі ғұрыптық іс-әрекеттер мен салт-дәстүрлердің мағынасы және солардың негізінде сүйекке қатысты ерекше этнобелгілер анықталды. Екіншіден, жүйелілік әдісі: сүйекті дәстүрлі дүниетаным және адамның өмір сүру тіршілік циклінде де басты орын алатындығы ретінде қарастыру. Үшіншіден, пәнаралық әдіс: сүйек атауы мен оған қатысты белгілердің қалыптасуына қатысты талдау жасау үшін этнографиямен сабақтас лингвистика, фольклор, археология, дінтану сияқты пәндердің мәліметтері қолданылды. Мақаланың ғылыми жаңалығы – «сүйек» ұғымына қатысты мәліметтерді талдау арқылы қазақ халқының болмыс бітімі мен мәдениетінде сүйек атауының жан-жақты екендігі сараланды. Мақаланың да құндылығы сонда, «сүйек» ұғымы қазақ этномәдениетінің этнобелгілер символын зерттеуде этнографиялық дереккөзі ретінде қарастырылуы.

Қазақтың этнобелгілер жүйесінде «сүйек» атауының алатын орны жан-жақты. Атап айтқанда, қолөнерде, халықтың шығу тегі ұғымында, салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарда, қазақи дүниетанымдағы наным-сенімдерді, ұлттық ойындардағы орнын анықтау сұранып тұрған мәліметтер қатарында жүйеленеді. Осы орайда Кеңес дәуіріне дейінгі П.С. Паллас, И.Г. Георги, А.И. Андреев, А.И. Левшиннің зерттеулері (Паллас П.С. Путешествие по разным провинциям Российской империи; Георги И.Г. Описание всех обитающих в Российском государстве народов, их житейских обрядов, обыкновения, одежда, жилищ, упражнения, забав, вероисповеданий и других достопамятностей; Андреев И.Г. Описание Средней Орды киргиз-кайсаков; Левшин А.И. Описание киргиз-казачьих или киргиз-кайсацких орд и степей) құраған еңбектер (Қазақ этнографиясының кітапханасы, 2007) негізінде белгілі болды (Арғынбаев, 1987).

XX ғасырдың 60-шы жылдарындағы этнографиялық зерттеу еңбектерде қазақ халқының ежелгі мәдениеті, дүниетанымы, материалдық мәдениеті сияқты мәліметтерді қамтыған бірқатар зерттеулер болды. Олардың қатарында Х.Арғынбаев (Арғынбаев, 1987.) «Қазақ халқының қолөнері» деп аталатын еңбегінде киіз үйдің сүйегі, оның жасау-жабдығы мен түрлеріне тоқтала отырып, ағаш ұқсату, темір, тері ұқсату мен сүйек және мүйіз ұқсатудың қыр-сыры мен технологиясына, сондай-ақ олардан өңделген қолөнер бұйымдарының әрқайсысына сипаттама берген. М. Мұқанов (Мұқанов, 1974), олардан бұрынырақ зерттеу жұмысын тікелей археологиялық және этнографиялық сипатта жүргізген академик Ә.

Марғұланның 90 жылдары баспадан жарық көрген «Казахское народное прикладное искусство» деп аталатын иллюстрациялы еңбегінде ең алғаш киіз үйден бастап, бүкіл қазақ болмысының материалдық мәдениетін білдіретін белгілер түгелдей қамтылды. Еңбастысы, қазақ қолөнеріндегі сүйектің орны, атап айтқанда сүйектелген бұйымдар да жан-жақты көрсетілді (Марғұлан, 1994), сондай-ақ 70 – 80 жылдары қазақтың тұрмыс-тіршілігінің жай-күйін этнографиялық тұрғыда сипаттаған қоғам қайраткері, әрі этнограф мәдениеттанушы ғалым Ө. Жәнібеков (Жәнібеков, 1992) сынды тұлғалар болды. Бұл атақты ғалымдардың дәстүрлі мәдениеттің жан-жақтылығы жөніндегі еңбектері ең шоқтығы биік еңбектер қатарынан саналады.

Сондай-ақ қазақтың сүйек ұқсату өнері туралы мәліметтерді қамтыған тағы бір зерттеу еңбекте (Қасиманов, 1992) де қазақ қолөнеріндегі сүйектің орны туралы мәліметтерге кездесеміз. Ал қазақ қолөнеріндегі сүйектің орнын көрсетуде ең шоқтығы биік саналған еңбектер қатарынан Д. Шоқпарұлының «Қазақтың қолданбалы өнері» (Шоқпарұлы, 2007) деп аталатын еңбегінен біз жалпы сүйек атауы, оған қатысты наным-сенімдер мен сүйектен жасалған бұйымдардың әрқайсысына тоқтала отырып, олардың бүгінгі күнде өмірлік практикалық қолданыстан шығып қалғандығын жан-жақты жазған көлемді еңбек екендігін аңғарамыз.

Қазақтың халық медицинасының астарында «бақсылықтың» орын алатындығы және бақсылық туралы жан-жақты мәлімет бере отырып, ауруды малдың бас сүйегіне көшіру туралы жазған еңбекті (Төлеубаев, 2005) атауға болады. Зерттеуші этнограф еңбегіндегі құнды пікірлер бақсылардың

емдеу әдісіндегі бақсының сарыны, төрт түліктің орны, сондай-ақ бас сүйекке көшіру сияқты жоралғылар мен олардың ерекшеліктері де ел арасынан жиналған этнографиялық материалдар мен жазба деректер негізінде зерттелген.

Сүйекке қатысты салт-дәстүрлер, атап айтқанда отбасылық некелік қатынастардағы, бала тәрбиесіндегі, өлікті жөнелту мен еске түсіруге қатысты төрт түліктің дене мүшелері саналған жілік сүйектердің орны, сондай-ақ олардың фетиштік маңызы туралы мәліметтеріне қатысты жан-жақты зерттеу жүргізген еңбек (Сейткулова, 2006) мақала жазу барысында қолданылды.

Сүйек атауына қатысты, сондай-ақ сүйектің ру-тайпаның негізі екендігін түркі халықтарының байырғы дүниетанымымен байланыстыра зерттеген Д. Ескекбаевтың (Ескекбаев, 2001) зерттеуі құраса, жалпы қазақ ұғымында табақ тартудағы сүйектердің, яғни жіліктердің орны туралы мәліметтер мен қазақи ортадағы кәделі жіліктер саналған: атап айтқанда «бас», «омыртқа», «жамбас», «жауырын», «қары жілік» т.б. өзіндік функциясы мен әлеуметтік ортаға сай икемделуі туралы мәліметтерге Д. Қатран (Қатран, 2001) еңбегі арқау болады.

Нәтижелер мен талқылаулар

Әдетте қазақ ұғымында тайпа, ел, ру жақындастық түсініктерін де «сүйек», «сүйектес», «бір сүйектен» деген атаулармен айтқан. Мұндай жақындастық, туыстық қарым-қатынастағы түсінік басқа түркі халықтарында да кездесетіндігін ғылыми зерттеулер айғақтайды. Мәселен, бұл туралы зерттеуші этнограф Д. Ескекбаевтың зерттеуінде де жан-жақты қарастырылған. Мәселен, бір халықтың

құрамындағы тайпаларды сүйек деп атай отырып, XIX ғасырдың соңына таман Орталық Алтайда бірінші және екінші Шуболыстары құрылып, сондағы халықтардың 85-90 пайызы алмат, телес, орғаншы, сағал, көбек, қыпшақ, абақ, моғол т.б. ру тайпалары құраған. Хакас руларының көпшілігін қырғыс, ойрат, қалмақ сүйектері құрайды деп келтіреді (Ескекбаев, 2001: 222).

Қазіргі алтай халқының құрамында көптеген түркі руларының аттары кездеседі. Олар бүгінде түркі халықтары құрамында жүрген рулармен ерте кезде туыс болған. Дәл осы жағдайды аңғартатын аңыз алтайлықтар арасында да сақталыпты. Алтайлық (сүйегі қыпшақ) Көшербай деген кісі бір аңызды айтып берді дейді, өз зерттеуінде академик Р. Бердібаев. Бір заманда қазақ пен алтайлық бірге туған ағайын екен. Күндердің күнінде олар көк биенің сүтіне өкпелесіп, бір-бірінен ажырасыпты. Содан қазақ биесін жетелеп далаға кетіпті, алтайлық мылтығын алып, аңшылық құрып тауда қалып қойыпты. Бұл аңызда көп ақиқат жатқанын қазіргі алтайлық ел ішінде сақталған ру аттары сипаттайды. Бұл рудың біразы қазақ, өзбек, ноғай, қарақалпақ, қырғыз құрамында осы күнге дейін кездесіп отырады. Жеке адамдардың өз аузынан сұрап отырып, бірталай ру (сүйек) аттарын анықтаған (Бердібай, 1997: 66). Олар: қыпшақ, найман, жетісары, далмат, мұңдыз, көбек, жүз, меркіт, төлеңгіт, тассақал, мерет, тоңжан, еркіт, күзен, ара, ошы, төлес, алмат, тодош, кергіл, үйліп, чапты, ұранғай, төлеуіт, сағал, комдош, баят, орғаншы т.б. рулар, яғни сүйек атаулары (Бердібай, 1997: 67).

Сүйек (соок) адам жанының тектілігін білдіреді. Сондықтан да ол «ру» немесе «тек» мағынасында, сүйек

негізін немесе қанын білдіреді. Мәселен, аяғы ауыр әйелдер «ікі сооктіг» – екі сүйекті иеленуші, өз руы мен баласының әкесінің руын иеленуші аталды. Егер де ол ауыру адамның немесе қайтыс болған адамның үйіне кездейсоқ кірсе, онда оны пәле-жала жайлап, ол (пулайсып) ауырып қалады. Ол туралы асыл текті адам түс көріп, оның болашағы туралы жорып, емделуіне көмек беретін жағдайлар да кездеседі.

Ширақ адамдар «ниик сооктіг» деген ат алып, жеңіл сүйектілер аталса, «ниик чулліг» – делсал болу ұғымын білдірді. Текті және жеңіл сүйектілердің тегін айыра білетін адамдар «ызых кізі» – қасиетті адам аталды.

Саян түріктері арасында «ауыр текті» адамдар да кездеседі. Оларды «аар сооктіг» немесе «аар чулліг» деп атады (Бутанаев, 2005: 92-93). Егер ондай адам ауру адамның үйіне кірсе, онда науқастың халі одан бетер мүшкілденеді. Сондықтан мұндай адам киіз үйден шыққаннан кейін, науқасты ер адам көйлегімен, «Аарын чулін тартына пар» – «ауырлығын өзімен ала кетсін», – деп желпіген.

Тылсым күші жоқ қарапайым адамдарды «пуртах сооктіг» – таза сүйектен емес деп атаған. Саян түріктерінің түсінігінше, адам қайтыс болғаннан кейін оның сүйегі ауырлайды, сондықтан зират басына марқұмды әкелген ат қатты шаршайды. Сол үшін де марқұмды жерлегеннен кейін, ол атты жылдық демалысқа «хурға» жіберетін болған. Ол қазақи дүниетанымдағы «тұл ат» түсінігімен байланысты. Мүмкін осы ат оның жылдық асына сойылатын болу керек.

Алтай тілінде тайпа ұғымы – ел, уық; ел, халық – қауым – ұлыс, дуан; ру, ұрпақ – сүйек деп аталады.

Тува тілінде де халық – ұлыс, чон;

тайпа – аймақ, сүйек; ру, ұрпақ – уық, ызығуыр түрінде кездеседі.

Г.П. Потанин алтайлықтар туралы: «Әрбір рудың өз ата-тегінің атымен келе жатқан атауы бар, әдетте, бір рудың барлық мүшелері, тіпті олар бірін-бірі танымаса да, ағайын, туыс болып саналады, сондықтан өз руынан әйел ала алмайды. Сырттан келгендер бір-бірімен кездескенде өзара қоятын сұрағы қай соектен, яғни сүйектен шыққандығы, – қойылады. Егер олар бір сүйектен болып шықса, онда туысқандық жүйе жалғасып, бір-біріне көмектесу, өзара зат айырбасы және кез келген сұраусыз-ақ ешқандай да өтінішсіз де заттарын бір-біріне сыйлауға дейін барған», – деген (Потанин, 2007: 13) мәліметтерді кездестіреміз. Бұдан байқайтынымыз «бір сүйектен тарау», «сүйектес» деген ұғымның ағайындық пен бауырмалдылықта үлесі зор болған.

Сүйек этнографиялық деректер бойынша ритуалдық (ғұрыптық) дәстүрлі әрекеттердің негізгі субъектісі болып табылады. Әдетте, барлық әдет-ғұрыптық жиындарды атқаратын жеке адамдар емес, жалпы көпшілік екендігін қазіргі қазақ қоғамынан да байқау қиын емес. Рулық қауымдастықта кездесетін «біз» және «басқалар» деп экзогамдық аралық шек қою, өздерінің таным-түсінігін өзгелерден жоғары санап, ерекше үстем пиғылда болуын табиғи үндестікпен байланыстыру құбылысы алтай халықтарында қауымдық ерекшеліктің дүние таным заңдылықтарын түсінуде өз руларының жетістіктеріне баса көңіл бөліп, жетістіктерін ерекше бағалаған.

Ежелгі түрік дәуірінен бізге белгілі қыз беру, құда болу дәстүрі хакастарда В.Я. Бутанаевтың айтуы бойынша «сүйек нандырушы» «возврат сеока», яғни қазақша айтқанда сүйек жаңғырту.

Мәселен, «бұрыт сүйегінен шыққан қыз қырғыс сүйегінен шыққан, яғни өз анасына жақын руға шығуға тиісті болды. Мұндай некелік байланыс түптілікті және сенімді болып ең бастысы тектілік, атақ және байлық басқаға кетпей өздерінде қалатын».

Дәстүрлі қазақ қоғамында белгілі бір ру адамдарын сыртқы белгісіне қарап та айыруға болатын. Әрбір сүйектің (рудың) өзіне тән киім үлгілеріне, ат әбзелдеріндегі немесе жан торсықтарындағы өрнек, таңбаларына қарап-ақ олардың қай сүйектен екендігін ажырата алатын. Оңтүстік Сібір және Алтай түркілеріне кеңінен тараған үрдіс желісі XIX ғ. тарихи деректерінде молынан ұшырасады.

Кейбір Алтай рулары өздерінің түбін, яғни шығу тегін аң-құстармен байланыстырады. Қуу (лебедь), аңг (зверь), айу (медведь). Мәселен, «дуэт» руы өздерінің шығу тегін қойдан басталды десе, «дэртас» руы шығу тегін ақ басты сұңқармен, ал «кергиль» руы өгізбен байланыстырады. «Меркит» руы өздерін бүркіттен таратып, киіз үйлерге бүркіт тырнақтарын іліп қойып сақтаған. Сол сияқты «абыр» руы аңыз бойынша бір кездері өздерінің руластарын құтқарған бүркіт деген сеніммен бүркітті өлтірмейтін болған. Кейбір тува және алтай рулары өздерін аққудан тарағанбыз деген сенімде болған (Бердібай, 1997:69).

Қазақ халқының этномәдениет белгілер жүйесінде сүйекке қатысты салт-дәстүрлердің орны айрықша. Ол салттардың ұрпақ тәрбиесіндегі орны ерекше саналған.

Сүйек жаңғырту – қазақ дәстүрі. Халық дәстүріне сәйкес «сүйек жаңғырту», «сүйек шатыс» деген сөздер жиі кездеседі. Бұл да үйлену, құдандалық жолына байланысты

шыққан ғұрып. Бұрын құдандалы болып, бірімен-бірі сыйласқан екі жақ, екі ру бұрынғы іліктілікті, байланысты қайта жалғастыратын болса, оны «сүйек жаңғырту» деп атайды. Яғни, бұл бұрынғы үзілген құдалық қайта жалғасады деген ұғым. Жалпы қазақ рулары бұрын-соңды құдалық салтты бұзбай, қыз алуды немесе қыз беруді үнемі қадағалап, кей жағдайларда еске салып отырған. Қанаттас, қоныстас отырған екі елдің бұл қарым-қатынасы елдің тұтастығы мен бірлігіне, әлеуметтік жағына да қатысты болған (Кенжеахметұлы, 2002: 221). Түркістан өңіріндегі ел арасындағы этнографиялық мәліметтер бойынша, информатордың айтуынша, «XX ғасырдың 50-жылдарында қайтыс болған анасының орнына әкесі екінші рет неке құрып, өгей шешені өз анасындай көргендігін баяндайды. Алайда, өгей шешесін өзінің туған анасындай көріп құрметтегендігін тілге тиек етеді. Ендігі аралықта осы екінші анасының төркінімен туыстық байланыс үзілмесін (себебі, өгей анасы өмірге ұрпақ әкелмеген болатын), ұрпақ сабақтассын, – деген ниетпен арада 30-35 жыл өткенде екі ұрпақ бір-бірімен суысып кетпесін деп, өгей анасы атанған екінші шешесі өзінің төркін жағы саналған еліндегі жігіттің біріне баласының қызын беруге келіседі. Бұл рәсім, жоралғыны өздері «сүйек жаңғырту» рәсімі деп атаған. Бүгінде ол екі жас 50 жас шамасындағы 5 ұл-қыз тәрбиелеп отырған үлгілі отбасылардың бірі. Әдетте мұндай жоралғы туысқандық, тамырластық мәселе ұзап кеткенде, ұрпақ аралық сабақтастық сақталсын деген ниетпен жасалатын болған. Бұл рәсім ел арасында бір-бірімен қыз алысып, қыз берісіп құдандалы жекжат туыстыққа негізделген, әрі екі елдің

дәнекері ретінде де «сүйек шатыс» деп те аталған.

Сүйекке түсу немесе сүйекке кіру – деп қайтыс болған кісіні ақ жауып арулауды атайды. Бұған сүйекті жуудың жөнін білетін аруақтың өзі қатарлы адамдары кіреді. Сүйегіне кіретін адамдарды марқұмның өзі де айтып кетуі мүмкін. Бұған шарият заңы бойынша әр рудан (атадан, ата ұлынан) бес не жеті кісі түседі. Олардың міндеті өмірден өткен мәйітті, яғни сүйекті жуып, тазарту. Бұдан кейін марқұм әйел болса бес қабат, еркек болса үш қабат ақ матаға – ақиретке оралады.

Мәйітті жерлеудің алғашқы дайындықтарының жосын-жоралғысының бірі – «ғұсылдандыру» немесе «сүйекке түсу» болып табылады. Өлікті жуу көбінесе «сүйекке түсу», «сүйекке кіру» деп те аталады. Сүйекке кіретін адамдарды марқұм көреген болса, алдын ала белгілеп кетеді, әйтпесе оның жанашыр туыстары не басы-қасында жүрген молда белгілейді.

Ол бойынша жаназаға шақырылған адамдардан басты-басты адамдар, қожа-молдалардың (қазақ рулары басым мекен ететін орталарда қожа руынан 2-3 шаңырақ орын алғандығы ескерілген) бас-аяғы жиналып болған соң, марқұм болған кісінің жақын тумаластары ақылдасып, 5-7 атаның ұрпағынан бір-бір адамның сүйекке түсуін сұрайды (Арғынбаев, 1996: 41).

Сүйекке кіретін адамдардың саны 70-80 жылдары Алматы облысында 7-ге дейін жетсе, қазіргі кезеңде көбінде 5 адамнан артылмайды. Ал Қарақалпақстаннан келген қазақтарда оның саны көбіне ағайын-туғанның көп-аздығына байланысты 9-ға дейін жететін. Яғни, сүйекке әр атадан бір-бір адам кіретін болу керек. Талғар ауданындағы Нұра ауылының тұрғыны Сатыпалды

Қасымхан (албан) сүйекке түсушілердің саны кейде өлік салмағына байланысты дей келіп, кейде 5-3 адам ғана кіруі де мүмкін екенін айтады (Қалшабаева, Байгабатова, 2001: 112). Негізінен жуатын адам біреу-ақ. Қалғаны оған көмектеседі. Жуу – алланың парызы. Жуған адам оған хақы тілемейді керек делінеді. Қалай дегенмен де, Алматы облысы қазақтарында сүйекке түсетін адамдардың саны тақ, марқұммен жұп болып шығады. Ал бұл көрініс Түркістан және Жаңақорған өңірлерінде сүйекке түсушілер саны 4 адам, ал өліктің өзімен тақ сан бесеу, яғни олар барынша жанашыр аталастар немесе аталас қожалар болады. Олардың қызметтері бірі басын сүйесе, екіншісі су беріп тұрса, үшіншісі су құйып, төртіншісі жуады. Әдетте, олар мұрындық қап, қолғап киіп жуады. Осы сүйекке түскен кісілерге, қайтыс болған адамның киім-кешектерін «теберік» («тәбәрік») ретінде таратып берген, ал мәйітті жуу үшін пайдаланған қолғапты ырым етіп жара, ісік ауруларына пайдалану үшін алған.

Саян түріктері арасында өлімді бір қара күш керек еткен соң, оның жанын, яғни «тынын» (демін) керек еткен соң алған деген сенім бар. Марқұмды олар «тоң соок» (нағыз сүйек) деп атады.

Сүйекке таңба. Әдетте, дәстүр және ерекшелікті бұзғаны болса немесе оғаш қылығымен ел арасында көзге түссе, онда ол жанұясы, туған-туысқаны, айналасы тарапынан шеттетіліп «сорлы» саналатын. Бұл көрініс Орта Азия және түркі халықтарының арасында да бар.

Қорытынды

Қазақ халқында сүйектің этнографиялық мәні этномәдениеттің негізгі бір элементі болып табылады. Сүйек қазақ халқында белгілі бір этномәдени өзіндік әдет-ғұрып, салт-

дәстүріндегі кейбір ерекшелікті болмыс-бітімін сақтай білген өзіндік мәні бар бұйым, әрі культтік идея.

Сүйекке қатысты атаулар, түсініктер және сенімдер мен салт-дәстүрлер шартты атауларға ие болған. Оның көріністері қазақтың дәстүрлі мәдениетінде орын алады. Мәселен, сүйек жаңғырту, сүйекке түсу, сүйекке таңба, сүйегі асыл, сүйегің кім, сондай-ақ шеберлер аталған «сүйекші шеберлер» атауларының қайсысында болмасын өзіндік қасиет, өзіндік ерекшелік сақталған.

Қазақтың дәстүрлі мәдениетінде өзіндік орын алатын сүйектің мәнінде ислам дініне дейінгі ежелгі діни наным-сенімдер мен салт-жоралар қоғамдық, отбасылық өмірде, отбасылық-туыстық қатынастарда үлкен роль атқарып, ол қатынастар бұрынғысынша қазақтарға тән әдеттік салттық дәстүрлермен анықталды. Мұның өзі әрбір этномәдени өңірлерге

тән жалпы қазақи сипат алғандығы анықталды.

Сүйектің этнографиялық мәні, сайып келгенде, табиғи ортаны, сыртқы әлемді игерудің ғасырлар бойы қалыптасқан халықтық дәстүрлі мәдени элементтерді де бойына сіңіріп өзара байланыста болған. Сүйектің этнографиялық мәніндегі ерекше салалары, әсіресе әдет-ғұрып, салт-дәстүрлер мен жосын-жоралғылардағы және наным-сенімдердегі орны атадан балаға беріліп қызмет атқаруда.

Сонымен, сүйектің этнографиялық мәніне қатысты жүйелер кешенді жүйе ретінде өмір сүріп, халықтық этномәдениеттің құрамдас бөлігі ретінде көшпелі ортада өмірдің барлық салаларымен (қолөнермен, салт-дәстүрмен, наным-сеніммен, халықтық емдеумен, ұлттық ойындармен) байланысқан құбылыс. Мұның өзі этномәдени байланыстарды реттеу мен үйлестірудегі басты тетік.

Әдебиеттер

1. Арғынбаев Х.А. Қазақ халқының қолөнері. Алматы, 1987. -128 б.
2. Арғынбаев Х.А. Қазақ отбасы. Алматы, 1996. – 288 б.
3. Бердібай Р. Байкалдан Балканға дейін. Анкара, 1997. – 253 б.
4. Бутанаев В.Я., Монгуш Ч.В. Архаические обычаи и обряды саянских тюрков. Абакан, 2005. - 127 с.
5. Ескекбаев Д. Қазақтың байырғы дүниетанымы және түркі әлемі // 6. Тарих тағлымы ХХІ ғасырда: Халықаралық Е.Бекмаханов оқуларының материалдары. 2 бөлім. Алматы, 2001. 221-227 – бб.
6. Жәнібеков Ө. Уақыт керуені. Алматы, 1992. – 190 б.
7. Жәнібеков Ө. Жолайрықта. Алматы, 1995. – 121 б.
8. Кенжахметұлы С. Қазақ халқының салт-дәстүрлері. Алматы, 2007. – 252 б.
9. Қалшабаева Б.К., Байғабатова Н. Жетісу қазақтарының отбасына байланысты әдет-ғұрып, салт-дәстүрлері // Қазақтың әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлер: өткен-дегісі және бүгіні. Алматы, 2001. – 428 б.
10. Қасиманов С. Қазақ халқының қолөнері. Алматы, 1995. – 240 б.
11. Қатран Д. Қазақтың дәстүрлі ас-тағам мәдениеті. Алматы, 2002. – 208 б.
12. Маргулан А.Х. Казахское народное прикладное искусство. Т. 1-3. Алматы, 1989-1994.

13. Мұқанов М.С. Халық мұрасы. Алматы, 1974. – 234 б.
14. Потанин Г.Н. Труды по этнографии и фольклору. // Қазақ этнографиясының кітапханасы. Астана, 2007. Т. 6. – 248 с.
15. Сейтқұлова Ж. Төрт түліктің киесі. Алматы, 2006. – 178 б.
16. Тоқтабаев А.У., Сейітқұлова Ж.М. Қазақтың төрт түлік төресі – түйеге байланысты наным-сенімдері. //Қазақтың әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлері. Алматы, 2001. - 428 б.
17. Төлеубаев Ә.Т. Қазақтағы бақсылық // Қазақ халқының дәстүрлері мен әдет – ғұрыптары. 1 –том: біртұтастығы және ерекшелігі. – Алматы, 2005. – 328 б.
18. Шоқпарұлы Д. Қазақтың қолданбалы өнері. Алматы, 2007. -176 б.

References

1. Argynbaev H.A.,1987. Qazaq halqynyn qoloneri [Crafts of the Kazakh people]. Almaty. -128 p. [in Kazakh]
2. Argynbaev H.A.,1996. Qazaq otbasy [Kazakh family]. Almaty. – 288 p. [in Kazakh]
3. Berdibai R.,1997. Baikaldan Balkanga dejin [From Baikal to the Balkans]. Ankara. – 253 p. [in Kazakh]
4. Butanaev V.İa., Monguş Ch.V., 2005. Arhaicheskie obychai i obryady sayanskikh tyurkov [Archaic customs and rituals of the Sayan Turks]. Abakan. - 127 p. [in Russian]
5. Eskekbaev D., 2001. Qazaqtyn baiyrgy dunietyany jame turki aleml [Kazakh Indigenous worldview and Turkic world]// Tarih taglymy XXI gasyrda: Halyqaralyq E.Bekmahanov oqularynyn materialdary. 2 bolim. Almaty. 221-227 pp. [in Kazakh]
6. Janibekov O.,1992. Uaqyt kerueni [Caravan of time]. Almaty. – 190 p. [in Kazakh]
7. Janiiekov O.,1995. Jolairyqta [At the crossroads]. Almaty. – 121 p. [in Kazakh]
8. Kenjahmetuly S., 2007. Qazaq halqynyn salt-dasturleri [Traditions and customs of the Kazakh people]. Almaty. – 252 p. [in Kazakh]
9. Qalşabaeva B.K., Baigabatova N., 2001. Jetisu qazaqtarynyn otbasyna bailanysty adet-guryp, salt-dasturleri [Customs, traditions and customs of Zhetyysu Kazakhs related to the family]// Qazaqtyn adet-guryptary men salt-dasturler: otkendegisi jame bugini. Almaty. – 428 p. [in Kazakh]
10. Qasimanov S., 1995. Qazaq halqynyn qoloneri [Crafts of the Kazakh people]. Almaty. – 240 p. [in Kazakh]
11. Qatran D., 2002. Qazaqtyn dasturli as tagam madenieti [Traditional Kazakh food culture]. Almaty. – 208 p. [in Kazakh]
12. Margulan A.H., 1989-1994. Kazahskoe narodnoe prikladnoe iskusstvo [Kazakh folk applied art]. T. 1-3. Almaty. [in Kazakh]
13. Muqanov M.S., 1974. Halyq murasy [Heritage of the people]. Almaty. – 234 p. [in Kazakh]
14. Potanin G.N., 2007. Trudy po etnografii i folklоре [Works on ethnography and folklore]. // Qazaq etnografiasynyn kitaphanasy. Astana. T. 6. – 248 p. [in Kazakh]
15. Seitkulova J., 2006. Tort tuliktin kiesi [The sacredness of livestock]. Almaty. – 178 p. , [in Kazakh]

16. Toqtabaev A.U., Seiitqulova J.M., 2001. Qazaqtyn tort tulik toresi – tuiege bailanysty nanym-senimderi [Kazakh beliefs related to camels]. //Qazaqtyn adet-ǵuryptary men salt-dasturleri. Almaty. -428 p. [in Kazakh]
17. Toleubaev A.T., 2005. Qazaqtaǵy baqsylyq [Shamanism in Kazakh]// Qazaq halqynyn dasturleri men adet – ǵuryptary. 1 –tom: birtutastyǵy jane erekseligi. – Almaty. – 328 p. [in Kazakh]
18. Şoqparuly D., 2007. Qazaqtyn qoldanbaly oneri [Kazakh applied art]. Almaty. -176 p. [in Kazakh]

Ибадуллаева З.О.¹

¹Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева
г. Астана, Казахстан
e-mail: ibadullaeva.72@mail.ru

ЗНАЧЕНИЕ ПОНЯТИЯ «КОСТЬ» В ЗНАКОВОЙ СИСТЕМЕ КАЗАХСКОЙ ЭТНОКУЛЬТУРЫ

Аннотация. Понятие «кость» в казахской этнографии включает в себя многогранное явление. У казахов обычай ценить и почитать кости сформировался с древних времен. Индивидуализация костей в обычаях, традициях, ремеслах, народных средствах лечения и национальных играх – это закон между природой и человеком (этнотомом). В научной статье путем комплексного рассмотрения с учетом этнокультурных особенностей отражен их дифференциальный анализ.

Основная цель статьи – определить место понятия «кость» в казахской этнокультуре, проблемы его исследования и роль в системах казахской этнокультуры, в частности, связь понятия «кость» с проблемой происхождения, место костей животных в фетишистских верованиях и обычаях, связанных с названием костей, дифференциация смыслового значения обрядов и верований. В ходе написания статьи на основе изучения исследовательских работ анализируется место кости в обычаях и традициях казахского народа, а также в системе родовых и идентификационных признаков, сравнивая ее с различными признаками казахского народа, определяя казахскую идентичность во второй половине XIX века и в наши дни.

Концепт «кость» в казахской идентичности является уникальным символом традиционной культуры казахского народа, формирующим весь облик и особенности этнокультуры, а также ее внутренние структуры и взаимосвязи внутри функциональной сферы, включая обычаи, традиции, верования и ремесла.

Ключевые слова: этнос, «сүйек», этнография, обряды обычаи, традиции, «сүйек жаңғырту», «сүйек шатыс».

Для цитирования: Ибадуллаева З.О. Значение понятия "кость" в знаковой системе казахской этнокультуры // Мәдени мұра. 2023. №4 (103). 15-26 с. (рус.)

DOI: <https://doi.org/10.47500/2023.v16.i4.02>

Ibadullayeva Z.O.¹

¹Eurasian National University named after L. N. Gumilyov

Astana, Kazakhstan

e-mail: ibadullaeva.72@mail.ru

THE MEANING OF THE CONCEPT OF «BONE» IN THE SYMBOLIC SYSTEM OF KAZAKH ETHNOCULTURE

Abstract. The concept of «bone» in Kazakh ethnography includes a multifaceted phenomenon. The Kazakhs have a custom of appreciating and honoring bones since ancient times. The individualization of bones in customs, traditions, crafts, folk remedies and national games is the rule between nature and human (ethnos). The scientific article reflects their differential analysis by a comprehensive consideration taking into account ethnocultural characteristics. The main purpose of the article is to determine the place of the concept of «bone» in Kazakh ethnoculture, the problems of its research and its role in the systems of Kazakh ethnoculture, in particular, the connection of the concept of «bone» with the problem of origin, the place of animal bones in fetishistic beliefs and customs associated with the name of bones, differentiation of the semantic meaning of rituals and beliefs.

In article, based on the study of research papers, the place of the bone in the customs and traditions of the Kazakh people, as well as in the system of generic and identification signs, is analyzed, comparing it with various signs of the Kazakh people, defining the Kazakh identity in the second half of the XIX century and today.

The concept of «bone» in the Kazakh identity is a unique symbol of the traditional culture of the Kazakh people, forming the whole appearance and features of ethnoculture, as well as its internal structures and interrelationships within the functional sphere, including customs, traditions, beliefs and crafts.

Keywords: ethnic group, «bone», ethnography, rituals, customs, traditions, «sujek zhangyrtu» (updating the genus), «sujek shatys» (matchmaking).

For citation: Ibadullayeva Z.O. The meaning of the concept of "bone" in the symbolic system of kazakh ethnoculture // Madeni mura. 2023. №4 (103). 15-26 p. (eng.)

DOI: <https://doi.org/10.47500/2023.v16.i4.02>

Автор туралы мәлімет:

Ибадуллаева З.Ө., тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., Қазақстан.

ORCID:0000-0002-7261-8171

Scopus ID: 57110418700

Сведения об авторе:

Ибадуллаева З.О., кандидат исторических наук, доцент, Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, Астана, Казахстан.

ORCID: 0000-0002-7261-8171

Scopus ID: 57110418700

Information about the author:

Ibadullayeva Z.O., Candidate of Historical Sciences, assistant professor, Eurasian National University named after L. N. Gumilyov, Astana, Kazakhstan.

ORCID: 0000-0002-7261-8171

Scopus ID: 57110418700

Журналдың құрылтайшысы және меншік иесі –
Қазақстан Республикасының Ұлттық музейі

11.03.2020 ж. Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық
келісім министрлігінде тіркелген. Куәлік №KZ74VPY00021104

Бас редактор – Сыдыков А.Ж.
Жауапты редактор – Исаков Қ.А.
Редакторлар – Оспанова А.К.,
Смағұлова Б.С.,
Ақпанбекова Ғ.Р.,
Султанова А.К.,
Суретші-дизайнер – Смайлова А.Б.

Редакцияның мекен-жайы:
010000, Астана қаласы,
Тәуелсіздік даңғылы, 54,
Қазақстан Республикасының Ұлттық музейі
6-блок, 6-қабат, 618-бөлме

Байланыс телефондары:
+7 (7172) 91 90 35; 335, 663, 664, 641 (ішкі)
Журнал сайты: **<https://madenimura-journal.kz>**
e-mail: journal.madenimura@gmail.com

Журналдың Instagram
парақшасына QR-код

Журналдың Facebook
парақшасына QR-код

Журнал жылына 4 рет жарыққа шығады

Басуға 15.12.2023 ж. қол қойылды.
Пішімі 205 x 275 мм. Офсеттік басылым 4 + 4.
Шартты баспа табағы 16,62.

Таралымы 200 дана

«Big Dream» баспаханасында басылды.
Баспахана мекен-жайы:
Астана қ., Байсейітова к., 114/2
377-074, 87024848813.